

סוגיה ב: דיני מוקצה (6): ספק מוכן

*

רקע

סוגייתנו עוסקת בספק מוכן, האם מקלים בו ככל ספק דרבנן, או שספקו לחומרא.

מקורות

- א. כד.-כד: "מתני' מצודות חיה ועוף ודגים... שהן כעין בני יומן"
 ב. רי"ף יג. באלפס, "מתני' מצודות חיה ועופות... הלכה כר' יהושע"
 ר"ן ד"ה גמ' אין הלכה כר"ג
 רמב"ם הל' שביתת יום טוב פ"ב הל' ו, ח
 עבודת הקדש לרשב"א, בית מועד שער ה פ"א סי' א
 ג. שו"ע סי' תצז סע' ג-ד ומשנה ברורה [בעיקר: ס"ק ז [שער הציון אות י], ח]

ספר בית מועד להרשב"א שער ה פרק א

(א) אף על פי שאמרו שאין מוקצה ונולד בשבת, ביום טוב אסורין, ולמה החמירו ביום טוב יותר מן השבת לפי שהשבת חמורה ולא יבאו לזלזל בה אבל יום טוב קל ואם אתה מתיר לו יבאו להקל ולזלזל בו. זו שאמרנו שהמוקצה והנולד אסורין ביום טוב לא מן התורה אלא מדברי סופרים לפיכך הולכין בספק להקל. במה דברים אמורים בדבר שאינו קרוב לבא לידי אסורי תורה אבל אם היה קרוב ליגע בשל תורה הולכין אף בספיקו להחמיר כשל תורה, כיצד פירש מכמורת או רשתות לחיה ולעופות מערב יום טוב ולמחר השכים ומצא בהן חיה ועוף ואינו יודע אם ניצודו מערב יום טוב או לאחר שחשכה הרי אלו אסורין, אף על פי שהן ספק מוכנים לפי שאם אתה מתיר כן קרוב הדבר להתיר את הצידה שאסורה דבר תורה ולפיכך החמיר בספיקו. ואפילו כן אם מצא המכמורת והרשתות מקולקלין מבערב הרי אלו מותרין, בידוע לא נתקלקלו מבערב בלתי אם לכדו וכמו שכתבתי למעלה.

הסבר הסוגיה

"ספק מוכן רבן גמליאל מתיר ורבי יהושע אוסר". [ברייטא כד.]

נחלקו רבן גמליאל ורבי יהושע בדין ספק מוקצה, רבן גמליאל מתיר, ורבי יהושע אוסר. נחלקו רב ורבי בשיטת רבן גמליאל, לוי סובר שספק מוקצה מותר בטלטול ומותר באכילה, ורב סובר שספק מוקצה מותר בטלטול ואסור באכילה.
 דין מוקצה לרוב הראשונים מדרבנן, ולכן ברור מדוע רבן גמליאל מקל בספקו. את שיטת רבי יהושע ניתן לפרש באחת משתי דרכים:
 א. מוקצה הוא דבר שיש לו מתירין, ולכן החמירו חכמים בספקו.

ב. דין מוקצה מחייב להכין מערב יום טוב את כל צורכי היום. דבר שהוא ספק מוכן אינו מוכן ליום טוב, ולכן הוא מוקצה בתורת ודאי.

על פי הדרך השניה שיטת רב שרבן גמליאל מתיר בטלטול ואוסר באכילה, ברורה. איסור אכילה הוא מדין הכנה, שמותר לאכול ביום טוב רק דברים שהוכנו מערב יום טוב. איסור טלטול אינו מדין הכנה אלא מגזרת טלטול. רבן גמליאל סובר שספק מוכן אינו מוכן, ולכן אסור לאוכלו, אבל איסור טלטול אינו מדין הכנה, אלא גזרת חכמים, וספק דרבנן לקולא. רבי יהושע אוסר אפילו בטלטול, מפני שלדעתו דין טלטול פועל יוצא של דין אכילה. דבר האסור באכילה, אינו בר שימוש, וכל דבר שאינו בר שימוש כלול בגזרת טלטול.

הרמב"ם [פ"ב ה"ו] פוסק את סוגייתנו כפשוטה, שכל ספק מוכן אסור. הרשב"א חולק ולדעתו, מוקצה אסור מדרבנן וספקו לקולא ככל ספק דרבנן. הסוגיה אוסרת ספק מוקצה רק בסוגייתנו שצידה דאורייתא, וכדי שלא יכשל באיסור תורה, החמירו חכמים בספק הכנה.

סיכום

נחלקו הרמב"ם והרשב"א בדין ספק מוכן. הרמב"ם סובר שספק מוכן אסור, והרשב"א סובר שספק מוכן מותר, והסוגיה מחמירה רק בדברים הנושקים לדין תורה.

הלכה

השו"ע [סי' תצז סע' ג-ד] פוסק שספק צידה אסור, וספק מוכן אסור ביום טוב ראשון ומותר ביום טוב שני. המשנה ברורה [סק"ז] מביא שיש מפרשים שספק מוכן אסור מפני דבר שיש לו מתירין, ולכן אם השהיית הדגים עד הערב תגרום לקלקול הדגים, מותר לאוכלם ביום טוב [שעה"צ אות י]. הוא מביא חולקים על סברא זו, אבל מעלה אפשרות שניתן לסמוך על הסברא הראשונה למעשה.